

В. Д. КАРИЧКОВСЬКИЙкандидат економічних наук, доцент
Уманський національний університет садівництва**ОСОБЛИВОСТІ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АГРАРНИХ ВНЗ УКРАЇНИ**

У статті відображено актуальність підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України за нових соціально-економічних умов. На основі аналізу структури напрямів підготовки та спеціальностей, за якими здійснюється навчання у вищих навчальних закладах України III–IV рівнів акредитації, визначено ті, що належать до аграрних. Акцентовано на організаційних умовах, за яких здійснюється процес професійної підготовки майбутніх фахівців. На основі аналізу інформації, отриманої з офіційних сайтів відповідних ВНЗ і спеціалізованих освітньо-інформаційних ресурсів, визначено чисельність студентів та науково-педагогічних працівників у контексті досліджуваних аграрних ВНЗ. Розраховано відносні показники забезпеченості освітнього процесу науково-педагогічними кадрами, визначено якісні показники такого забезпечення шляхом включення до розрахунку чисельності викладачів із науковими ступенями кандидата та доктора наук. Визначено навчальні заклади України з низьким кадровим потенціалом та надано рекомендації щодо покращення кадрового забезпечення навчального процесу висококваліфікованими працівниками.

Ключові слова: вищий аграрний навчальний заклад, освітньо-кваліфікаційний рівень, галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, кадрове забезпечення.

Перехід до ринкових відносин, процес входження України в систему міжнародних економічних зв'язків, формування багатокладної економіки в аграрно-промисловому комплексі потребують підготовки фахівців, що поєднують високу професійну компетентність із здатністю ефективно працювати за нових соціально-економічних умов. Визначальна роль у цьому процесі належить менеджеру й менеджменту. Але беззаперечним є те, що формування висококваліфікованого фахівця відповідного спрямування в аграрних ВНЗ, який володіє основами науки управління, специфічними знаннями й уміннями в галузі стратегічного менеджменту, неможливе без фундаментальної підготовки [1].

Тема сільськогосподарської освіти знайшла відображення в працях багатьох учених, зокрема питання професійної освіти висвітлено в дослідженнях О. Биковської, С. Білана, Ю. Галайко, А. Галєєвої, С. Заскалети, Л. Калініної, В. Кручек, В. Свистун, І. Шупти та ін. Проте результати аналізу наукових праць свідчать, що проблему підготовки майбутніх менеджерів у аграрних ВНЗ не розглянуто повною мірою. Зокрема, основний акцент більшість науковців роблять на педагогічних умовах професійної підготовки, тоді як організаційні умови, що становлять базис вищої аграрної освіти, є маловивченими.

Отже, **метою статті** є аналіз кадрового потенціалу аграрних ВНЗ України як вагової складової організаційних умов професійної підготовки майбутніх фахівців.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань: визначення поняття аграрного вищого навчального закладу, дослідження чисельності професорсько-викладацького складу в контексті аграрних ВНЗ, аналіз якісного показника за ознакою наукового ступеня та показника забезпеченості навчального процесу відповідними категоріями викладачів на основі статистичного, порівняльного та графічного методів.

Організаційні умови – це умови, за яких здійснюється процес професійної підготовки майбутніх фахівців. Сюди належать нормативно-правова база, управлінська та інформаційна діяльність, кадрове забезпечення [2].

Згідно з Постановами Кабінету Міністрів “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” [3] та “Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” [4], навчання за галузями знань 0901 – “Сільське господарство і лісництво”, 0902 – “Рибне господарство та аквакультура” та 1001 – “Техніка та енергетика аграрного виробництва” здійснюється за такими напрямами підготовки (табл. 1–2).

Таблиця 1

**Напрями підготовки за ОКР “бакалавр”
галузей знань 0901, 0902 та 1001**

Напрямок підготовки	Код напрямку підготовки
Галузь знань 0901 “Сільське господарство і лісництво”	
агрономія	6.090101
технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	6.090102
лісове і садово-паркове господарство	6.090103
лісозаготівля	6.090104
захист рослин	6.090105
Галузь знань 0902 “Рибне господарство та аквакультура”	
водні біоресурси та аквакультура	6.090201
рибальство	6.090202
Галузь знань 1001 “Техніка та енергетика аграрного виробництва”	
енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі	6.100101
процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	6.100202

Виходячи з представлених даних, можемо зробити висновок, що вищі навчальні заклади, в структурі яких переважають ті напрями підготовки та спеціальності, які належать до галузей знань 0901 – “Сільське господарство і лісництво”, 0902 – “Рибне господарство та аквакультура” та 1001 – “Техніка та енергетика аграрного виробництва” належать до вищих аграрних навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації.

Таблиця 2

**Спеціальності за ОКР “спеціаліст” та “магістр”
галузей знань 0901, 0902 та 1001**

ОКР спеціаліст		ОКР магістр	
Найменування спеціальності	Код спеціальності	Найменування спеціальності	Код спеціальності
1	2	3	4
агрономія	7.09010101	агрономія	8.09010101
агрохімія і ґрунтознавство	7.09010102	агрохімія і ґрунтознавство	8.09010102
експертна оцінка ґрунтів	7.09010103	експертна оцінка ґрунтів	8.09010103
плодоовочівництво і виноградарство	7.09010104	плодоовочівництво і виноградарство	8.09010104
селекція і генетика сільськогосподарських культур	7.09010105	селекція і генетика сільськогосподарських культур	8.09010105
агромеліорація	7.09010106	агромеліорація	8.09010106
технології закритого ґрунту	7.09010107	технології закритого ґрунту	8.09010107
насіництво та насіннезнавство	7.09010108	насіництво та насіннезнавство	8.09010108
технології зберігання та доробки продукції рослинництва	7.09010111	технології зберігання та доробки продукції рослинництва	8.09010111
технології виробництва і переробки продукції тваринництва	7.09010201	технології виробництва і переробки продукції тваринництва	8.09010201
годівля тварин і технології кормів	7.09010202	годівля тварин і технології кормів	8.09010202
розведення та селекція тварин	7.09010203	розведення та селекція тварин	8.09010203
птахівництво	7.09010204	птахівництво	8.09010204
конярство та кіннозаводство	7.09010205	конярство та кіннозаводство	8.09010205
бджільництво	7.09010206	бджільництво	8.09010206
промислове звірівництво	7.09010207	промислове звірівництво	8.09010207
лісове господарство	7.09010301	лісове господарство	8.09010301
мисливське господарство	7.09010302	мисливське господарство	8.09010302
садово-паркове господарство	7.09010303	садово-паркове господарство	8.09010303
технології лісосічних і лісоскладських робіт	7.09010401	технології лісосічних і лісоскладських робіт	8.09010401
захист рослин	7.09010501	захист рослин	8.09010501
карантин рослин	7.09010502	карантин рослин	8.09010502
водні біоресурси	7.09020101	водні біоресурси	8.09020101
аквакультура	7.09020102	аквакультура	8.09020102
охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів	7.09020103	охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів	8.09020103
промислове рибальство	7.09020201	промислове рибальство	8.09020201
енергетика сільськогосподарського виробництва	7.10010101	енергетика сільськогосподарського виробництва	8.10010101

Продовження табл. 2

1	2	3	4
електротехнічні системи та технології в агропромисловому виробництві	7.10010102	електротехнічні системи та технології в агропромисловому виробництві	8.10010102
електрифікація та автоматизація сільського господарства	7.10010103	електрифікація та автоматизація сільського господарства	8.10010103
енергетичний менеджмент та аудит в агропромисловому виробництві	7.10010104	енергетичний менеджмент та аудит в агропромисловому виробництві	8.10010104
процеси, машини та обладнання агропромислових підприємств	7.10010201	процеси, машини та обладнання агропромислових підприємств	8.10010201
транспортні технології та засоби в агропромисловому комплексі	7.10010202	транспортні технології та засоби в агропромисловому комплексі	8.10010202
механізація сільського господарства	7.10010203	механізація сільського господарства	8.10010203

В Україні станом на 2013 р. підготовку студентів за галузями знань 0901 – “Сільське господарство і лісництво”, 0902 – “Рибне господарство та аквакультура” та 1001 – “Техніка та енергетика аграрного виробництва” за ОКР “бакалавр” здійснюють такі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації та їх відокремлені підрозділи (табл. 3). Провівши ранжування вказаних навчальних закладів за кількістю напрямів підготовки проаналізованих галузей знань, визначаємо перелік вищих аграрних навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації, причому до визначеного списку ми не включали відокремлені підрозділи та класичні університети.

Таблиця 3

Вищі аграрні навчальні заклади України III–IV рівнів акредитації

№ п/п	Кількість напрямів підготовки	Назва вищого аграрного навчального закладу
1	2	3
1.	7	Національний університет біоресурсів і природокористування України (базовий заклад, м. Київ)
2.	7	Сумський національний аграрний університет
3.	6	Вінницький національний аграрний університет
4.	6	Житомирський національний агроекологічний університет
5.	5	Дніпропетровський державний аграрний університет
6.	5	Подільський державний аграрно-технічний університет
7.	4	Одеський державний аграрний університет
8.	4	Білоцерківський національний аграрний університет
9.	4	Луганський національний аграрний університет
10.	4	Державний вищий навчальний заклад “Херсонський державний аграрний університет”
11.	4	Уманський національний університет садівництва

Продовження табл. 3

1	2	3
12.	4	Миколаївський національний аграрний університет
13.	3	Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва
14.	3	Львівський національний аграрний університет
15.	3	Таврійський державний агротехнологічний університет
16.	3	Харківська державна зооветеринарна академія
17.	3	Полтавська державна аграрна академія
18.	3	<i>Кіровоградський національний технічний університет</i>
19.	2	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького
20.	2	<i>Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка</i>
21.	2	<i>Національний університет водного господарства та природокористування</i>
22.	2	<i>Державний вищий навчальний заклад “Національний лісотехнічний університет України”</i>

Отже, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що в Україні підготовку студентів-аграріїв ОКР “бакалавр”, “спеціаліст” і “магістр” галузей знань 0901 – “Сільське господарство і лісництво”, 0902 – “Рибне господарство та аквакультура” та 1001 – “Техніка та енергетика аграрного виробництва” здійснюють 22 вищі аграрні навчальні заклади III–IV рівнів акредитації [5].

За О. Биковською та С. Каричковською, особливе значення в управлінській діяльності мають кадрові питання, що передбачають наявність необхідної кількості підготовлених науково-педагогічних та інших працівників відповідної кваліфікації[2].

Для вивчення показників кадрового забезпечення навчального процесу в аграрних ВНЗ України, зазначених у табл. 3 за даними інформаційного ресурсу [6], ми здійснили вибірку чисельності педагогічних працівників з урахуванням кількості викладачів, що мають відповідні наукові ступені кандидата та доктора наук (табл. 4).

Таблиця 4

Чисельність викладачів вищих аграрних навчальних закладів України станом на 2012–2013 навчальний рік (у базовому закладі без урахування філій)

№ п/п	Назва вищого аграрного навчального закладу	Чисельність викладачів		
		всього	з них	
			докторів	кандидатів
1	2	3	4	5
1.	Національний університет біоресурсів і природокористування України (базовий заклад, м. Київ)	1540	226	743
2.	Сумський національний аграрний університет	519	69	269
3.	Вінницький національний аграрний університет	450	53	240
4.	Житомирський національний агроекологічний університет	441	46	307

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5
5.	Дніпропетровський державний аграрний університет	413	40	220
6.	Подільський державний аграрно-технічний університет	418	37	190
7.	Одеський державний аграрний університет	330	40	169
8.	Білоцерківський національний аграрний університет	450	54	242
9.	Луганський національний аграрний університет	550	85	298
10.	Державний вищий навчальний заклад “Херсонський державний аграрний університет”	373	30	193
11.	Уманський національний університет садівництва	490	53	336
12.	Миколаївський національний аграрний університет	427	30	290
13.	Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва	300	31	193
14.	Львівський національний аграрний університет	500	57	323
15.	Таврійський державний агротехнологічний університет	451	34	241
16.	Харківська державна зооветеринарна академія	278	33	139
17.	Полтавська державна аграрна академія	450	36	243
18.	Кіровоградський національний технічний університет	476	33	214
19.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького	350	53	230
20.	Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка	370	63	205
21.	Державний вищий навчальний заклад “Національний лісотехнічний університет України”	370	33	216
22.	Національний університет водного господарства та природокористування	719	72	360
Усього		10 665	1 208	5 501

Із табл. 4 видно, що аграрні ВНЗ мають достатній кадровий потенціал більше 10,5 тис. викладачів, із них 2/3 (або 66,3%) мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, що дає можливість здійснювати навчальний процес на високому професійному рівні. Загалом, у розрахунку на один аграрний ВНЗ у 2012–2013 рр. припадало 484 педагогічних працівників.

При цьому найвищі абсолютні значення чисельності професорсько-викладацького складу були в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Національному університеті водного господарства та природокористування, Луганському національному аграрному університеті та Сумському національному аграрному університеті, де кількість викладачів перевищує півтисячі осіб, а найменшою за чисельністю є Харківська державна зооветеринарна академія.

Графічно структура педагогічних працівників у контексті їх наукових ступенів показано на рис. 3 нього видно, що найбільша частка працівників з науковими ступенями доктора або кандидата наук у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Уманському національному університеті садівництва та Житомирському національному агроєкологічному університеті, де вона становить більше 80%.

Проте найвищу частку викладачів із ступенем доктора наук мають Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка, Луганський національний аграрний університет, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького та Національний університет біоресурсів і природокористування України, де вона становить 15 і більше відсотків. Разом з тим, у Подільському державному аграрно-технічному університеті та Кіровоградському національному технічному університеті частка викладачів із науковими ступенями найменша й перебуває в межах 55%.

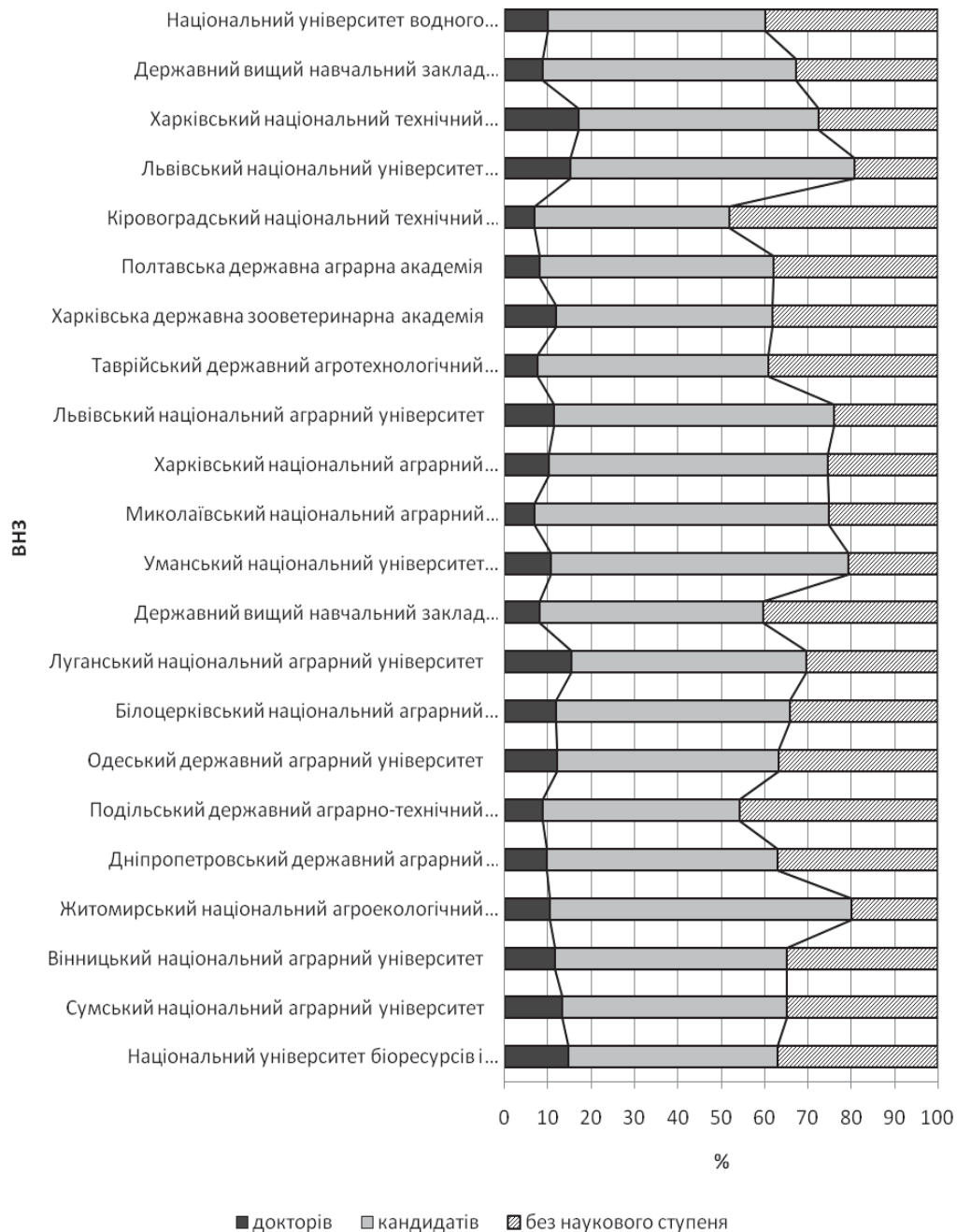

Рис. Структура педагогічних кадрів у контексті наукових ступенів

Аналогічно, проведемо розрахунок відносного показника співвідношення чисельності студентів у розрахунку на одного викладача станом на 2012–2013 навчальний рік за даними офіційних сайтів досліджуваних ВНЗ та інформаційних ресурсів [6; 7] (у базовому закладі без урахування філій) (табл. 5).

Таблиця 5

Забезпечення студентів аграрних ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічними працівниками в контексті наукових ступенів викладачів за 2012–2013 н.р.¹

№ п/п	Назва вищого аграрного навчального закладу	Чисельність студентів	Припадає студентів на одного:		
			викладача	доктора наук	кандидата наук
1	2	3	4	5	6
1.	Національний університет біоресурсів і природокористування України (базовий заклад, м. Київ)	16 936	11,0	22,8	74,9
2.	Сумський національний аграрний університет	13 184	25,4	49,0	191,1
3.	Вінницький національний аграрний університет	13 000	28,9	54,2	245,3
4.	Житомирський національний агро-екологічний університет	2 400	5,4	7,8	52,2
5.	Дніпропетровський державний аграрний університет	9 500	23,0	43,2	237,5
6.	Подільський державний аграрно-технічний університет	6 824	16,3	35,9	184,4
7.	Одеський державний аграрний університет	6 000	18,2	35,5	150,0
8.	Білоцерківський національний аграрний університет	9 000	20,0	37,2	166,7
9.	Луганський національний аграрний університет	20 000	36,4	67,1	235,3
10.	Державний вищий навчальний заклад “Херсонський державний аграрний університет”	5 000	16,5	27,3	185,2
11.	Уманський національний університет садівництва	6 000	12,2	17,9	113,2
12.	Миколаївський національний аграрний університет	8 000	18,7	27,6	266,7
13.	Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва	6 392	15,7	33,1	206,2
14.	Львівський національний аграрний університет	10 000	20,0	31,0	175,4
15.	Таврійський державний агротехнологічний університет	6 000	13,3	24,9	176,5

¹ За деякими ВНЗ чисельність студентів вказано орієнтовно за даними офіційних сайтів відповідного закладу

Продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6
16.	Харківська державна зооветеринарна академія	4 118	14,8	29,6	124,8
17.	Полтавська державна аграрна академія	6 000	13,3	24,7	166,7
18.	Кіровоградський національний технічний університет	7 213	15,2	33,7	218,6
19.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького	5 756	16,4	25,0	108,6
20.	Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка	5 000	13,5	24,4	79,4
21.	Державний вищий навчальний заклад “Національний лісотехнічний університет України”	6 000	16,2	27,8	181,8
22.	Національний університет водного господарства та природокористування	14 000	19,5	38,9	194,4
Усього по аграрних ВНЗ		–	17,4	31,8	154,6

За даними табл. 5 видно, що на одного педагогічного працівника в аграрних ВНЗ III–IV рівнів акредитації припадало більше 17 студентів, при цьому найнижчим таке співвідношення було в Уманському національному університеті садівництва (12,2:1), Національному університеті біоресурсів і природокористування України (11,0:1) та в Житомирському національному агроекологічному університеті (5,4:1), а для Луганського національного аграрного університету, Вінницького національного аграрного університету та Сумського національного аграрного університету таке співвідношення було найвищим і становило більше 25 студентів на викладача. Цим закладам необхідно покращити кадрову роботу з підготовки викладачів відповідних наукових ступенів шляхом активізації роботи аспірантур та докторантур і залучення викладачів з інших ВНЗ.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

- з’ясовано, що в умовах ринкової економіки в Україні одним із пріоритетних напрямів національного виробництва є сільське господарство;
- визначено перелік вищих аграрних навчальних закладів на основі аналізу структури напрямів підготовки та спеціальностей;
- проаналізовано забезпеченість вищих навчальних закладів України науково-педагогічними працівниками із зазначенням наукових ступенів;
- розраховано показники співвідношення чисельності студентів до кількості науково-педагогічних працівників;
- надано рекомендації щодо покращення кадрового забезпечення навчального процесу висококваліфікованими працівниками певним ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Галайко Ю. А. Особливості фундаментної підготовки менеджерів в аграрних вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / Ю. А. Галайко. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/10453/1/11gia.pdf>.
2. Биковська О. В. Підготовка майбутніх учителів англійської мови в університетах України і Польщі: порівняльний аналіз : монографія / О. В. Биковська, С. П. Каричковська. – Умань : Видавець “Сочінський”, 2013. – 178 с.
3. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : Постанова КМУ від 13.12.2006 р. № 1719 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-п>.
4. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра : Постанова КМУ від 27.08.2010 р. № 787 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п>.
5. Територіально-економічне районування у розрізі аграрної професійної освіти / Д. Каричковський // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. Педагогіка. – Одеса, 2016. – № 6. – С. 22–29.
6. Інформаційний ресурс Освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.com.ua>.
7. Вступна кампанія 2013 р. ОКР “бакалавр”: галузі знань Сільське господарство і лісництво за даними ВНЗ з допомогою Єдиної державної електронної бази з питань освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vstup.info>.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2016.

Каричковский В. Д. Особенности кадрового обеспечения аграрных ВУЗов Украины

В статье отражена актуальность подготовки будущих специалистов в высших учебных заведениях Украины в новых социально-экономических условиях. На основе анализа структуры направлений подготовки и специальностей, по которым осуществляется обучение в высших учебных заведениях Украины III–IV уровней аккредитации, определены те, которые относятся к аграрным. Акцентировано внимание на организационных условиях, при которых осуществляется процесс профессиональной подготовки будущих специалистов. На основе анализа информации, полученной из официальных сайтов соответствующих ВУЗов и специализированных образовательно-информационных ресурсов, определена численность студентов и научно-педагогических работников в контексте исследуемых аграрных ВУЗов. Рассчитаны относительные показатели обеспеченности образовательного процесса научно-педагогическими кадрами, определены качественные показатели такого обеспечения путем включения в расчет численности преподавателей с научными степенями кандидата и доктора наук. Определены учебные заведения Украины с низким кадровым потенциалом и даны рекомендации по улучшению кадрового обеспечения учебного процесса высококвалифицированными работниками.

Ключевые слова: *высшее аграрное учебное заведение, образовательно-квалификационный уровень, отрасль знаний, направление подготовки, специальность, кадровое обеспечение.*

Karychkovskiy V. Features of Staff Assistance at Higher Agricultural Institutions of Ukraine

Today the development of society is considered to be the main reserve of the scientific and technical progress of the country. Besides, its development involves the creation of conditions for quality education. In this context, higher education is of particular importance within which there is a conscious choice of educational strategy.

The article reflects the relevance of future specialists training in higher educational institutions of Ukraine in the context of new social and economic conditions. On the basis of analyzing the structure of training areas and specialties, which provides training at higher educational institutions of Ukraine of the III-IV-th accreditation levels, those which relate to agricultural are identified. The attention is paid to those organizational conditions under which the process of professional training of future specialists is performed. On the basis of information obtained from official websites of the analyzed universities and specialized educational and information resources, the number of students and academic staff in the context of the analyzed agricultural universities is determined. The relative indicators of the sufficiency of educational process with scientific and pedagogical staff are calculated, quality indicators of such sufficiency are defined by inclusion in calculations the number of teachers with scientific degrees of PhD. The educational institutions of Ukraine with low human resources are determined and recommendations for the educational process improvement with staff assistance are given.

Consequently, agricultural enterprises are not always able to find the required number of graduates in particular specialty, which reduces the competitiveness of the domestic agricultural sector. Among the main reasons experts mention insufficient basic material means of universities, low level of salaries of teaching staff, not always actual content of the curriculum, etc.

For this reason, in order to increase the effectiveness of manager training in agrarian universities of Ukraine it necessary to study foreign countries experience and implement its best examples into the educational process of national universities that will be described in our future investigations.

Key words: *agricultural higher education institution, education and qualification level, subject area, field of education, speciality, staff assistance.*